

ДА ПЫТАННЯ ПРА СУЧАСНЫЯ ЭТНАГРАФІЧНЫЯ ДАСЛЕДАВАННІ: КЕЙС ІНВЕНТАРУ НЕМАТЭРЫЯЛЬнай КУЛЬТУРнай СПАДЧЫНЫ БЕЛАРУСІ

ГЕНАДЗЬ СІВОХІН

Анотацыя: У артыкуле ідзе гаворка пра праблему крызісу беларускай акадэміі і спробы сацыяльнай ідэнтыфікацыі прадстаўнікоў беларускай этнаграфічнай школы на прыкладзе праекта па стварэнні Інвентару нематэрыяльнай культурнай спадчыны Інстытутам культуры Беларусі ў межах рэалізацыі Міжнароднай канвенцыі ЮНЕСКА “Аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны”. Гаворка ідзе пра тое, што адно з ключавых месцаў пры рабоце па стварэнні Інвентару павінна займаць метадалагічна абгрунтаваная міждысцыплінарнасць, якую ўдзельнікі навуковай групы па стварэнні Інвентару мусяць выкарыстоўваць у сваёй працы.

Ключавыя словы: палявая этнаграфія, метадалогія, нематэрыяльная культура, традыцыйная культура, беларуская этнаграфічная школа.

THE PROBLEM OF MODERN ETHNOGRAPHIC RESEARCH: THE CASE OF THE INVENTORY OF IMMATERIAL CULTURAL HERITAGE OF BELARUS

Abstract: The article examines the question of the crisis of Belarusian academic community in the case of the Inventory of Belarusian Intangible Heritage and the attempts of the representatives of Belarusian ethnography school to carry out social identification. Institutional uncertainty, quest for self-identification in the community and overall panic are caused by the fracture of the cultural field and the failure of the Soviet Belarusian academic project. The work on the creation of the Inventory of Belarusian Intangible Heritage raises the question of its methodological basis.

Keywords: Field Ethnography, Methods, Immaterial Cultural Heritage, Traditional Culture, Modernity, Belarusian Ethnographic School.

3 канца 2012 года распачаў сваю дзейнасць навукова-даследчы партал “Жывая спадчына Беларусі” (2012), які з’яўляецца навукова-папулярызакцыйным люстэркам праекта па стварэнні Інвентару нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі (2013). Дадзены праект распрацоўваецца ў межах Міжнароднай канвенцыі ЮНЕСКА “Аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны” (2003).

У выніку работы па стварэнні Інвентару лагічна паўстае пытанне пра метадалагічнае абгрунтаванне яго дзейнасці. На нашу думку, адным з вызначальных накірункаў у рабоце па стварэнні Інвентару мае выступаць міждысцыплінарнасць, на якой павінен палягаць выбар метадаў і дысцыплін, што мусяць выкарыстоўваць супрацоўнікі навуковай групы па стварэнні Інвентару і карэспандэнты ў рабоце па выяўленні, фіксацыі і інтэрпрэтацыі элементаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны.

Акцэнт менавіта на міждысцыплінарнасці мае выступаць як адно з асноўных метадалагічных абгрунтаванняў хаця б і таму, што “модны” зараз міждысцыплінарны падыход у сучасным акадэмічным дыскурсе з’яўляецца адным з найбольш аўтарытэтных. Такі падыход больш чым пашыраны, і варта вызначыцца з крытэрыямі “станоўчага” міждысцыплінарнага даследавання. Станоўчым даследаваннем, якое палягае ў аснове інтэрпрэтацыі элементаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны, мы можам назваць такое даследаванне, якое вызначае ўласны метадалагічны падыход, прыдатны для вывучэння менавіта гэтага элемента, зафіксаванага тут і цяпер. У скрайнім выпадку, у ім мусяць як мінімум абазначацца самастойная метадалогія. Тады міждысцыплінарнасць у даследаванні нематэрыяльнай культуры назапашвае рэальны змест і пачынае працаваць не на зніжэнне якаснай планкі пры павышэнні колькаснага паказчыка зафіксаваных элементаў, а, наадварот, абгрунтоўвае якасны паказчык, і на базе кожнай асобнай фіксацыі мае паўставаць самастойнае даследаванне.

У асноўным спробы навукоўцаў тэарэтызаваць наконт элементаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны застаюцца ў традыцыйных межах сацыякультурнай навукі; пры гэтым яны выкарыстоўваюць даўнія фармулёўкі, якія прапаноўваюць універсальныя каўзальныя іх вытлумачэнні. Сучасная крытыка прад’яўляла прэтэнзіі да такіх, як правіла, *колькасных* даследаванняў адносна цэлага шэрагу пытанняў, сярод якіх былі: выбар пытанняў для даследавання нярэдка імпліцытна абапіраецца на сучаснае ўяўленне пра *выкшталцоную* ды *магічную* сутнасць сакральнага; сацыяльны кантэкст існавання элемента, а, што яшчэ больш важна, і захавання і развіцця, часцяком альбо выключаны з разгляду, альбо маргіналізаваны; стасункі паміж даследчыкам ды тым, каго/што ён мае даследаваць, з’яўляюцца непазбежна

эксплуататарскімі, выніковыя дадзеныя – альбо занадта павярхоўнымі, альбо занадта абагульненымі; колькасныя даследаванні звычайна не выкарыстоўваюцца ў практыках пераадолення сацыяльных праблем.

Прынцыповым тут з’яўляецца момант, што крытыка колькасных метадаў часткова супала з агульнай дэканструктывісцкай крытыкай мэйнстрыму сацыяльных даследаванняў. “Нармальнае” сацыяльнае даследаванне прыраўноўвалася крытыкай да гвалту: “*Такія даследаванні часцяком адбываюцца ў адпаведнасці з патэрнамі згвалтавання: даследчык урываецца, дасягае поспеху ды ўцякае*” (Оукли, 2001: 340). У процівагу такім колькасным метадам былі прапанаваныя *якасныя*, якія вызначаліся ўключаным назіраннем, неструктураваным альбо часткова структураваным інтэрв’ю, выкарыстаннем некаторых біяграфічных метадаў, выдзяленнем фокусных групавак і гэтак далей. Для ўжывання быў прапанаваны і метада трыянгуляцыі, пры якім мусілі былі быць выкарыстаныя *мноства* метадаў у адным канкрэтным даследаванні.

Натуральна, што падыход да аналізу кожнага асобнага элемента можа быць розным. Можна разглядаць элементы як складовую частку светапогляду, *уласцівага* нейкай грамадзе. Тут перадусім гаворка ідзе не пра нейкія ментальнасці, *уласцівыя нейкім* грамадам, *нейкім* культурам, альбо пра *нейкі* дух той ці іншай супольнасці, а маецца на ўвазе *нейкае* суматыўнае ўяўленне, стварэнне *нейкага* ідэальнага тыпу (у Вебераўскім разуменні). Такім чынам, калі мы кажам пра штосьці *тыповае*, *нейкі тыповы выпадак*, мы маем на ўвазе *ідэальны культурны* тып.

Разам з тым і самі гэтыя навуковыя вышукі з’яўляюцца праявамі *ментальнасці*, *уласцівай* даследчыкам пэўнага месца і часу з усімі як пазітыўнымі паследкамі, гэтак і не зусім... Нельга, натуральна, меркаваць пра элемент і на падставе адных толькі дэкларацый яго носьбітаў, а тым больш – ідэолагаў. І наогул, “*пра каштоўнасці нельга казаць, што яны існуюць ці не існуюць, але толькі, што яны значаць (gelten), альбо не маюць значэння*” (Рикерт, 1995: 70). Іншы, мажліва, яшчэ больш важны аспект у рабоце па стварэнні Інвентару нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі заключаецца ў *метаметадалагічных* устаноўках, на якія абапіраюцца, альбо, больш верагодна, не (*свядома*) абапіраюцца супрацоўнікі навуковай групы.

Найноўшыя стратэгіі ў стварэнні ведаў як пэўнага *прадукту* заключаюцца ў *засяроджванні* не на продажы чагосьці, што можна памацаць, а на продажы менавіта саміх ведаў – іх *уласнай тоеснасці* (Корсани, 2007: 129). Стварэнне Інвентару ідзе менавіта гэтым шляхам, калі прадукт інтэлектуальнай работы ўвасабляецца ў “чыстых ведах” пра беларускую этнаграфію і, такім чынам, этнаграфічныя пазнанні адчуваюцца ад *уласна элемента* нематэрыяльнай культуры і існуюць самі па сабе.

Маецца на ўвазе, што падчас работы навуковай групы прафесійных этнографіў і культуролагаў тут, як і ў іншых галінах прафесійнай навукі, са “з’яўленнем новых інфармацыйных і камунікацыйных тэхналогій веды пачынаюць цыркуляваць асобна ... Гэтыя новыя перспектывы хаваюць у сабе як небывалыя рэсурсы эмансіпацыі, гэтак і гіганцкія мажлівасці кантролю ...” (Корсани, 2007: 129).

Такім чынам, на дадзеным этапе позняй мадэрнасці на першае месца ўжо выходзіць не столькі выраб уласна (матэрыяльных) тавараў, колькі формы жыцця (Корсани, 2007: 130). У выніку галоўным становіцца не ўласна *жывая спадчына* ў сваім непасрэдным ўвасабленні, а праект па яе даследаванні і *інвентарызацыі*, калі *ствараецца* асаблівы сімулякр традыцыйнай культуры, які функцыянуе як самастойны паўнаўтваральны элемент сучаснай культуры позняй мадэрнасці ў форме “інвентарызацыі” *Чужога*, чым і задае сам сабе і каштоўнасць, і значнасць, і сама-спасцігальнасць. Дый сам працэс неатрадыцыяналістычных практык, рысы чаго набывае работа па стварэнні Інвентару, уяўляецца як праява пэўнай формы сацыяльнага жыцця.

Бібліяграфія

1. “Аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны: Міжнародная канвенцыя ЮНЕСКА, 17 кастр. 2003 г.” *Жывая спадчына Беларусі*, URL (доступ 17.04.2013): <http://livingheritage.by/Kanviencyja%20Ab%20achovie%20niemateryalnaj%20kulturnaj%20spadczyny.pdf>
2. *Жывая спадчына Беларусі*, URL (доступ 25.12.2012): <http://www.livingheritage.by/>
3. *Інвентар нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі*, URL (доступ 12.02.2013): <http://213.184.249.231:8080/>
4. Корсани, А. (2007). “Капіталізм, біотэхнаўка і неолібералізм Інфармацыя к размышленню аб адношэннях між капіталом, знаннем і жыццём у когнітывным капіталізме”, *Логос*. №4: 123–143.
5. Оуклі, Э. (2001). “Гендер, методологія і модусы чалавеческага знання: праблематика фемінізма і парадигматычныя дыскусіі ў сацыяльных навуках”, в С. В. Жеребкін (ред), *Введение в гендерные исследования. Ч. 2: Хрестоматия*. Харьков: ХЦГИ, Санкт-Петербург: Алетейя.
6. Рикерт, Г. (1995). “Науки о природе и науки о культуре,” в С. Я. Левит (отв. ред.), *Культурология. XX век: антология*. Москва: Юрист.